

МИОДРАГ С. ЛАЛЕВИЋ

НЕКА ЛЕКСИЧКА И МОРФОЛОШКА ПИТАЊА НАШЕГ ЈЕЗИКА

1. УВОД

У нашем језику има подоста питања која се по инерцији преносе из једног у други речник, из једне у другу граматику, из једног у други језички приручник. То је, у неку руку, природно чим немамо ни нормативног речника ни нормативне граматике. Ако је суд о неком питању изрекао ауторитет, обично се не поставља питање и о њему се даље не размишља него се прихвата и иде се већ утвреним путем без обзира на то што се дешава да ствар није добро постављена, да је треба проверити, проценити, одмерити, па јој наћи најприкладније решење. Често се не мисли да ће и после тога критички дух ипак тражити решења, постављати питање и настојати да се којешта разабере, пречисти и утврди. Сетимо се само питања дефиниције реченице — од Аристотела до данас.

У језичкој систематици тога има највише — куд шта иде, зашто овако а не онако? Од тога има највише мука сама настава од малих до великих школа. Па и ту, на жалост, или се прелази преко многих ствари без задржавања на којечему што је нужно рашчистити, или се у уџбеницима за усмерено образовање ствари представљају тако апстрактно и тако уопштено, без задржавања на тананостима, преливима и померањима значења речи у реченици и њихова односа. Још у разредима усмерено образовања као да се настоји да се ученици уводе у нека питања која су далеко изнад њихове способности да их прихвате, а заборавља се на континуитет, на природан прелаз од претходног новоме, особито кад се зна да нам ученици из основне школе не носе толико систематисаног знања које би било неопходно за наставу оног материјала који се предвиђа програмом и даје у уџбеницима, који су каткад и самим предавачима у шко-

лама усмереног образовања далеко, јер о томе ни сами нису слушали предавања и немају подесних приручника који би баш њима били од помоћи. Све ово утолико пре што је познато да је критеријум и за одличне оцене (не: *знање!*) врло неуједначен и не би могао издржати критику. — Но, све су то питања општег, али и посебног карактера, а ми ћемо се задржати на неким стварима које се неуједначено схватају или сасвим произвољно или погрешно представљају.

Питања о којима ћемо овде говорити јесу: 1. покрајинска и књижевна реч, 2. једна присвојна заменица, 3. род неких придева, 4. особености неких глагола и њихових облика.

1. Покрајинска и књижевна реч

Колебања и нестабилизованост у схватањима шта све иде у књижевни језик, шта пак у локализме, покрајинске, народне, дијалекатске говорне и сл. речи у нашем језику стварају многе недоумице. А то је од великог значаја с многих становишта: ни речници ни учења о језику нису сложни или чак нису јасна становишта с којих се полази у логичном одређивању шта куд иде, шта је књижевно. Како се у нашим речницима могу наћи различни називи за речи које не би ишле (или не иду по одређеним критеријумима) у књижевни језик, узимамо термин који се понајчешће употребљава у речницима за речи које не иду у књижевни језик, а то су *покрајинске речи*.

Под покрајинским речима схватамо речи које, у првом реду, не иду у књижевни језик, нису, дакле, књижевне. Оне су у употреби у одређеној покрајини (или: покрајинама), а нису опште нити прихваћене за књижевне. Како данас имамо два завршена речника — Рјечник Југославенске академије знаности и умјетности у Загребу и Речник Матице српске, а више или мање су меродавни Вуков Рјечник, Броз-Ивековићев Рјечник, Бакотићев Речник, Московљевићев Речник, то смо узели за основу *Речник српскохрватскога књижевног језика* што га је у шест томова издала *Матица српска* у Новом Саду (прве две књиге су издате и у Загребу, а штампала их је Матица хрватска). Природно је што смо се определили за Матични Речник стога што је он обухватио целину нашег језика и што је савремен, док су Рјечник Југославенске академије и други наведени речници тек каткад узимани у обзир, и то где је било неопходно. Али Рјечник Југословенске академије није узет за основу овог рада стога што је, иако најпотпунији речник не само нашег језика, ипак неподесан из више разлога да се на њему и његову материјалу изводе неки закључци и утврђују ставови (он је историјски, рађен готово сто година, од 1880. до 1976. године), а не даје неке важне податке за наш рад. *Речник Матице* српске издат је поново фототипски, дакле — остао је као што је било и ра-

није његово издање (прво издање 1967—1976, фототипско издање 1982). У фототипском издању исправљене су на крају сваке књиге најнужније запажене погрешке (особито *ребро*, *свиња*, *сиса*, унесена је *пчела* са свим својим изведеницама и друге мањег значаја).

Ми узимамо тзв. „покрајинске“ речи које је нужно рехабилитовати, ревалоризовати, јер то по основном схватању и општим карактеристикама заслужују. Ово особито оправдава њихова функција, служба у језику, и народном и књижевном.

Треба утврдити шта иде у књижевни језик, шта не иде, дакле, шта остаје као народна, покрајинска, дијалекатска и сл. реч, шта, дакле, као права покрајинска, шта пак као права књижевна реч. Без сумње, треба да постоји један критеријум према којему ће се одређивати шта куд иде. У томе је основно схватање да ли односна реч, узимана као покрајинска, означава појам или предмет који је познат само у једном крају, а не на читавом језичком подручју или не у књижевном језику, у књижевној употреби. Прогоњену покрајинску реч која испуњава основне услове — да је једина за односни предмет или појам, треба вратити, управо дати јој сва „грађанска права“ да буде у свом јату као књижевна реч. Дакле, потребно је у језику непрекидно одмеравати колико се из народног језика прелива у књижевни језик, јер се из народне језичке ризнице може претпостављати непрекидно подмлађивање, што са стваралаштвом књижевника чини два тока, два крила из којих потиче непрекидно богаћење језика.

Све што одговара потребама књижевног језика, књижевног израза, и културног живота свих друштвених слојева улази у књижевни језик било узимањем из народног говора, било из стваралачког књижевног производа. Велика народна радионица је непрекидно жива, стваралачка, па је природно што ће настајати чистка при појави нових речи које би могле ући или не ући у књижевни језик. Многе народне и покрајинске речи најприроднијим путем улазе у књижевни језик што их прихватају књижевници, уметници, научници, стручњаци, штампа, јавност, сав образовани, школовани свет. Стога је обавеза свих који мисле о језику, његовој чистоти, правилности и лепоти, његову здрављу, да се служењем речницима уносе колико год је могуће у оцену, проверу значења. Треба утврђивати шта се речницима добија и да ли је све на добром путу и опште добро. Врсни наши књижевници, са своје стране, „кују“ речи за своје и опште потребе да изразе оно што се дотле није нашло за одређени садржај и одређени израз: *реч*. Али да ли ће се реч прихватити и постати опште добро, ући у књижевни језик, зависи од мајсторства и дара онога који ствара. У томе је мајсторству и дару Вук изнад свих стваралаца кад је за свој превод Новог завета створио преко осамдесет речи за које је рекао да их никада није чуо, али би их тако и прост свет градио кад би осетио потребу за

њима. Подсетимо се да је реч *чојство* данас довољно позната, књижевна, а за њу је уредник Академијина Рјечника М. Ваљавац рекао: „у наше вријеме у Црној Гори и у Вукову рјечнику“, а потом је постала врло брзо књижевна јер има својих позитивних особености којих нема „човјечанство“ (на коју упућује Ваљавац) него више *човечност*. Али те речи (чојство) Вук нема у првом издању Рјечника него тек у пословицама (1836): „У стиду гине и чојство и јунаштво“.

Ако једна реч за одређени предмет или одређени појам, садржај, који познаје само један крај и употребљава је, а у другом се не познаје, а такође је нема ни у књижевном језику, она самим тим што је једна и јединствена за одређени предмет или појам улази у књижевни језик. Она га богати. Право грађанства у књижевном језику има свака тзв. покрајинска реч која је настала као ознака, именованье, име предмета или појама који се само тако зове, којој другој имена не мора бити у књижевном језику. Макар имала у књижевном језику синонимног значења, ако је сама изграђена у духу народног озакоњеног начина и својстава она је опет књижевна. Не могу се, дакле покрајинске речи олако изузимати из књижевног језика особито ако су оне једине за односни предмет (појам).

У Синонимима сам се осврнуо (стр. IX) први пут на то питање истакавши једну реч која ће се наћи и у Вука и у Академијину Рјечнику: *овшвице*, коју Матичин Речник означава као покрајинску, дакле — није књижевна. А то није правилно јер за тај предмет постоји један назив, једно име на простору где постоји и предмет и за њим и његово име. Таквих речи у Матичну Речнику има много, па је неопходно све то претрести, проценити и утврдити шта од тога треба и мора остати као благо нашег књижевног језика, а не означавати их (као оно бедно паче) као да су на индексу. Такве се ограде олако постављају и преносе из једног речника у други, па им се ограничава улазак у књижевни језик. Они који тако мисле не воде рачуна о томе како ће друкчије назвати све те тзв. покрајинске речи за које немамо других речи. То је културна, управо некултурна дискриминација (као да има „културне“ дискриминације!). *Такве покрајинске речи треба избавити из прогонства и увести их у коло књижевних речи ако су то заслужиле својим значењем, обликом, грађењем, настанком.* То ће бити речи из народног живота, обичаја, ношње, алата, оруђа, домаћинства, намештаја, одеће, обуће, покућства, јела и слично. Узмимо у тај круг називе оних делова или предмета који нестају, живот их напушта а прихвата савременије, практичније и боље. Сетимо се односа индустрије према старом занатству! Ко све зна како се који део рала зове, а тако и који део разбоја кад су их заменили умногоме плуг и машина (ткачка). Једне се речи поплаче и остаће само у литератури, речницима и старијим дели-

ма. Али сетимо и једне Лалићеве кованице. Он је створио реч *ручерати* коју је направио од делова речи *ручати* и *вечерати*. Кад се сатави ручак и вечера у један обед, он је узео од *ручати* први део *руч*, а од друге други део *-ерати* и направио *ручерати*. Хоће ли она остати и или ће нестати? — Живот, пракса ће показати. Такво је питање и многих других кованица које настају и нестају, али се неке и одржавају. Тога има и биће нових питања.

За илустрацију овога што сам изнео навешћу само неколико карактеристичних речи. Најпре неколико које сам споменуо у Синонимима, а којих нема у Матичину Речнику, а да су наведене, свакако би и оне биле означене као покрајинске; оне су у свему прикладне и особитог значења: *прекривак*, *сприман*, *селобера*, *слаболозовић*, *сутулија*, *витлијеш*, *потцијерити*, *сварожих*, *тањевина* (у МСР за танку земљу, али има и за сој, род, човека), *горопек*, *непретворан*, *гороглавац*, *виситор*, *непуковић*, *немрчипушка*, *залисити се*, *несавитник*, *дожуд*, *једвачек*, *испорак*, *влаштак*, *замрлик*, *затреник*, *обијана*, *утир*, *ситгуз* и сл. Свакако ће се која од ових речи наћи у делима писаца неких јужних и југозападних крајева, али да ли би их Матица уврстила у покрајинске или у књижевне, то је друго питање. Како сам се ограничио на Матични Речник, нисам проверавао за све и у другим великим нашим речницима.

Из Матичина Речника наводимо само неколико (26) карактеристичних речи означених као покрајинске, а оне то одиста нису него права књижевна реч и по значењу и по грађењу:

набијаље „женска особа која набија лан и конопљу“; одиста, данас се све мање гаје конопља и лан, али колико тога има, постоји и *набијаља* само с тим именом.

ваган (под 2) „дрвени суд из којег се једе, здела, чанак“, али је *ваган* особит и израдом, и материјалом, и обликом, величином. Да је бар речено „дрвени чанак“ и сл., могло би се прихватити.

волоотка „јуница (кад стане водити)“, што није сасвим добро провумачено, јер се не зове тако само „кад стане водити“ него кад може водити (или водити се, парити се с биком, оплођивати се).

зете „вунене чарапе, доколенице“, а то су само делимично чарапе, јер се навлаче само на голени, ножне листове, а немају наглавака.

бусати „ићи журно, грабити“, а треба „скакати брзо и трескати се, об. за крупно чељаде кад игра или уопште кад скаче“.

гладно „удубљење на полату, на табанима и длану“; ја знам само да је то удубљење на стопалу између пете и корена прстију (на нози), а значење по Батуту нисам чуо (удубљење на длану).

згон, поред два значења (иако означена као покрајинска), значи и згоњење, од згонити, сагонити, сјављивати стоку с планине.

лидана „војвођанско народно коло“; такво му је име, па кад другога нема, мора се такво и прихватити.

лиздекача (наведено по Вуку), „опрегача с другијем расама“, а Матица „врста прегаче с другачким ресама“, дакле — није покрајинска.

лисника „посечена лисната грана“ (а за *лисник* није наведено да је покрајинска реч, мада је постала од лиснике).

листосек (*сјек*) „земљиште са дрвећем с кога се секу гранчице са лишћем за исхрану стоке“; нису то гранчице него лиснате гране које се zdeвају и тако чувају за зиму стоци.

листра „бочни зид сеоске куће са забатом“ (Академијин Речник је дао боље тумачење).

черјен „отвор за огњиште за дим“. АРј: „свод над огњиштем с рупом горе гдје се саставља с димњаком“. Реч је од 14. века. Вук: „више ватре гдје удара сила од ње“, па је објашњење МСР најгоре. Али нема другог имена.

изглавити: „истегнути, извући нешто што се негде заглавило, задржало, испречило“, али није добро тумачење, јер се изглављује клин из дрвета, секира из пања, па није *негде* него у *нечему*, нити *задржало*, *испречило*... Друкчије је значење: *издржати*, *напати се* и *опстати* и сл.

дубирог: „купаста колиба за затварање стоке преко зиме“, али и за становање у планини, за стоком (бичаје), од папрати, без зида и дасака, него оплетена купа, па покривена травом, папраћу, лишћем, грањем, с једним вратима, без прозора.

забрећати: постати брећа, трудна, затруднити; на другом месту за *брећ* не каже да је покрајинска реч, па би се очекивало да и *забрећати* не буде назначено са „покр.“. Уп. и *брећати*.

жмарити: „бриждати, бити видан у нечему, у некој другој материји“, што није добро објашњено, јер се односи само на течност. Имају Лалић и Сијарић — већа влага, јача влажност која се готово неопажено простире, шири или је наквашена земља да се под ногом осећа, као да се лагано цеди; избијати лагано из земље (вода). АРЈ сасвим друкчије: „радо пити вино“ (1), нестати од италијанске речи (2). АР не означава да је покрајинска реч.

кочак: „кобаче, гајба за живад“, а у ствари је, како каже Вук, „преграда (за живину, пащчад, свиње) на немачком и латинском, кочина. АР каже такође да је покрајинска реч.

капура: „длака на глави и врату пса“, али боље АР: „густа длака на глави и врату неких животиња (обично пса или овна)“, али је то *кожа с длаком на врату*, за шта се може ухватити. И

пример из Вујачића тако: „Инвалид му (псу) неколико пута прође руком кроз длаку на капури.“

котлуша: „земљани суд који се ставља на ватру као kotaо“, што није добро; боље AP, али је и он сматра покрајинском.

издиг: „простор на који се издижу, изгоне овце преко лета“, на што наводе и примери, али нема APJ. Међутим, APJ има здиг „сјавак“, сјављивање стоке с планине на крају лета, а према томе и издиг — изјавак стоке на планину на почетку лета, али те речи нема Вук; AP: „летње изгоњење стоке у планину ради испаше; летњи боравак са стоком на планинским пашњацима, катун, бачија“, али главно је значење: *издизање са стоком на планину.*

издан: „покр. за извор“, али то није; Вук добро каже: „место где вода из земље пишти“, па, дакле, није што извор, мада у Мачви *извор.*

изгуб: „в. губитак“, али је јача, осећајнија, поетичнија реч *изгуб* (Његош: Црна Гора изгуб да намири . . .), об. погибија, смрт чељадета и сл.

изгорел: „рана и ожиљак од опекотине“, али не и ожиљак пошто рана зарасте.

коговић и чеговић; коговић: „упитна реч којом се пита за презиме или за порекло оца и мајке“, што није тачно: Вук упућује на *чеговић*, а ову тумачи: „чеговић је он?“ и немачки „ко је он? како се зове?“, а латински: „чији је син?“ Свакако, није покрајинска ни једна ни друга.

јачица: „повећи број људи или предмета“, међутим односи се само на људе.

Закључно се може рећи да много којечега треба претрести у овом Речнику, особито тумачења, значења, али овом приликом наглашавам неправилан поступак с одредбом „покр.“, тј. покрајинска реч. То треба примити с великом резрвом. Треба поступити исправније и пречистити појам у свих шест томова.

2. Једна присвојна заменица

Наши речници доследно поступају у одредби заменица присвојних *наш, ваш, њихов* (њиов, њин). У свим се пак нашим речницима узима да су те заменице у *множини*. По инерцији, кад је у једном речено тако, други су само понављали, али само Вук у Рјечнику наводи значење на немачком и на латинском као једнинске облике.

Међутим, ја сам у својим уџбеницима и приручницима увек истицао да су то облици једнине, али показују да што *припада* *множини лица, ствари* и сл. То се лако запажа из *функције* тих заменица. *Оне се, прво, мењају у једнини: наш, нашег, нашем, нашим, нашој, потом у множини: наши, наших, нашим, ваш — ваши, њихов — њихови* итд. Сем тога, то се боље запажа кад се узме у изразима, у везама с речима које одређују: *наш брат, ваш*

сто, њихов град и сл., а у множини: наши синови, наших столова, сестара, кућа, села и сл., вашим друговима, њихових пријатеља, њихове куће и сл., што значи да одређују именице и атрибушки се с њима слажу у роду, броју и надежу. Према томе, ово су присвојне заменице с оба броја према томе да ли стоје уз именицу која је у једнини или која је у множини, па се и променом у свему слажу с њима. Свакако је овде недоумицу стварала двострукост: мој-моја-моје — наши-наша-наше према: моји-моје, моја — наши-наше-наша. Та двострукост се лако разликује кад се запази број именице коју одређују.

Множина заменице мој, моја, моје — моји, моје, моја (твоји, његови) казује припадање првом, (другом, трећем) лицу множине: моји другови, моје сестре, моја пера, док наш, наша, наше својом једином слажу се с именицама уз које стоје и које одређују, а њихова множина исто тако — уз именице у множини.

Дакле, јасно је да су сви наши лексикографи (сем Вука!) грешили бележећи да су заменице наш, ваш, њихов множине, што је лако запазити из промене, а да је њихова множина исто тако према именицама — наши, ваши, њихови. Није се чудити, дакле, што је Матичин Речник и у фототипском издању задржао по инерцији погрешну одредбу из првог издања и према другим речницима.

3. Род неких придева

Наши речници неуједначено и недоследно поступају и при одређивању рода неких придева. — Јасно је (и природно) што неки придеви не могу увек стати у ред с општом карактеристиком су придеви с моцијом, да имају сва три рода. То је по природи и кад се сви сматрају трородним, али исто тако и кад се призна да од тога има одступања. Одређујући именицу, а она може бити једног од три рода, и придев се с њом слаже, узима род именице коју одређује.

Међутим, има придева који по својој природи одређују само именице женског рода стога што означавају природне појаве да се оно што придев означава јавља само у односу на бића женског рода. Другим речима, само бића женског рода могу зачети и носити плод у својој утроби, па га и породити. Дакле, родити може женско биће, па према томе и стање пре рођења а после зачећа означава се придевима који прикладно одговарају. Отуд придеви здетна, трудна, носећа, бременита („у другом стању“, стеона, скозна, спрасна, суждребна, брећа и сл. по природи, како је природно, по природним законима, одговарају само женском роду, бићима женског рода, и имају облик женског рода. То је јасно.

Али теоријски, практично, па и у обичном говору може се од тога и одступати. Поред трудна жена, носећа жена, стеона

крава, суждребна кобила и сл., може се рећи и (чути у свакодневном говору и да ти придеви имају и друга два рода, мушки и средњи. Кад човек види вола с великим трбухом, рећи ће: „Као да је *стеон*“, за коња великог трбуха: „Као да је *суждребан*“, крмка великог трбуха: „Као да је *спрасан*“ и слично. Према томе, разуме се, и средњи род: за ждребе: „Као да је *суждребно*“, прасе: „Као да је *спрасно*“ и сл. (овде се мисли на *ждребе* или *прасе* мушког рода природног, а ако хоћете, природно, и на женски род).

Према томе, изводимо да *сви придеви и ове врсте имају формално сва три рода иако по природи могу бити само одредбе именица женског рода које именују женска бића.*

За све ово јасну је потврду забележио Вук у Пословицама: „*Све бити може до брећ чоек.*“

Из тога је јасно да је потребно уједначити погледе и у речницима, настави и уопште рећи да *сви придеви имају сва три рода*, а у ближним одређивањима (особито у речницима) нагласити нпр. „*обично ж. р.*“. Речници се у томе не слажу, па и у стимо речнику каткад има недоследности, што доводи у забуну и неизвесност.

4. Особености неких глагола и њихових облика

(а) Безлични или нелични глаголи. — Познато је да се уза све глаголе може употребити и повратна заменица *се* (а то нису само прави повратни глаголи). Кад, дакле, прелазни или непрелазни глаголи добију ту заменицу, указује се на одсуство указивања на покретача радње, стања, збивања, што се објективно збива без везе с говорним лицем, јер оно само установљава или констатује активност, рад, збивање, дешавање, стање, што се односе на сва лица оба броја, све родове и сва времена која се могу изразити тим облицима. Ту су најпре *прелазни глаголи* у којима се заменицом *се* означава да се што ради уопште, да се шта остварује, да што потиче од радника, произвођача радње у широком смислу, да потиче ма од којег лица, рода, броја, па се, дакле, узима за сва лица и сва три рода и оба броја (и двојине) само *треће лице једнине*: *јести — једе се, јело се, јело би се, јешће се, јеђаше се, поједе се, поједавши се, једући се* и сл. И свуда се осећа, претпоставља радник, онај од којег потиче радња, процес који се казује глаголом. Дакле, једно, и то само III лице једнине за све облике, родове и бројеве, и опет — само у III лицу једнине *средњег рода* ако облик разликује родове: *јело се, јело би се, беше (бејаше) се јело, биће се јело* и сл.

(б) Слично је и с *непрелазним глаголима*: *иде се, ишло се, ишло би се, или ће се, иђаше се, буде се ишло* и сл. Дакле, подразумева се и с прелазним и непрелазним глаголима ма ко, ко био, ко се год деси, ко год би се могао наћи у прилици и сл.: љу-

ди, свет, народ, уопштено, сви, свако, ма у којој прилици, ма кад, у свакој згоди, кад је томе време, прилика. Па и с инфинитивом *ићи се* (може, не може) и сл., кад се може мислити да је повратна заменица с глаголом *моћи* (*моћи се*), али је лако установити да је заменица *се* с инфинитивом *ићи* ако питамо: *Може ли се ићи, ући, проћи* и сл.?, а одговор је увек без заменице: *Може ли се ићи, проћи, прећи, ући* и сл., а одговор је: *Може* (се ићи, прећи итд.), ваљда никад: *Може се* (у оваквим везама). Пита ли се само: *Може ли се?* (претпоставља се да се схвата на шта се мисли), одговор је: *Може* или *Може се* и слично.

(в) Особиту скупину чине глаголи којима се казују *природне појаве, збивања*. И од њих, природно је, исто бива као што је речено, стога што се уопштено говорећи не мисли на произвођача тога деловања, збивања, дешавања јер потиче од природе, по природи и њеним законима. А посебно, кад се мисли на одређеног чиниоца (бог, гром, муња, свети Илија и сл.), опет је по природној вези III лице једнине за сва лица, као што је већ наведено, али у одговарајућем роду према замишљеном чиниоцу, произвођачу те природне појаве, дакле — какав је субјекат. Тако имамо: *грми, грмело је, грмеће, грмијаше (грмљаше), севаће, севало је, севаше* и слично. али: кад загрми свети Илија, кад Завс затутњи и сл. Разуме се, овамо иду и други слични глаголи који казују и друге различне природне појаве, збивања, као: *свиће, јутри се, смрачује се, облачи се, киши, наоблачиће се, грмело је, севаше, раздањује се, осеверило је, мрзнути се* и сл. Како видимо, с овом скупином имамо глаголе и с повратном заменицом *се*, али и без ње.

Међутим, кад год се различни глаголи овакве врсте употребе фигуративно, пренесено, кад се узму у конкретној вези с одређеним лицем из живота, онда се нормално узимају у свим лицима, родовима и бројевима, као: кад ја загрмим, ако се смрзнеш, може се он смрзнүти, да се она не наоблачи, могло би осеверити време, кад се она натүшти на мене, ако би он загрмео, наоблачио се као ноћ и сл.

(г) И глаголи више или мање медијални могу каткад имати исте особине. Поред нормалних и уопштено одређених као: *смејати се, патити, мучити се, чудити се, стидети се* и сл., имамо: *хоће ми се, седи му се, певало му се, ћутало ми се, није им се мировало, не би им се грпело* и слично.

(д) Овамо иду и глаголи који казују различна *стања и осећања, често у вези с телом, мирисом, укусом* и сл., као: *сврбети, болети, мирисати* (не прелазно значење!) и сл., различити *психички и телесни доживљаји, осећања*, нпр. *сврби ме* (али: *сврбе ме леђа*), овде *смрди* (неодређено шта, уопште), *смучило му се, повраћало им се, гадиће вам се, прекипело им је* (узбуђење) и сл. Свуда је само треће лице једнине (сем кад се непосредно везује

за одређен субјекат од којег потиче оно што се глаголом казује): *ја се гадим*...

(б) И глаголи који казују *природне процесе с биљним развићем* исто тако узимају треће лице једнине или множине према самом стварном субјекту, као произвођачу по природним законима онога што глагол казује: *цветати, листати, клијати, разбокорити се* и слично: *кукурузи цветају* и *кукуруз цвета, гора листа, воће зри*, (и *јабуке зру, сазревају*) и слично.

(е) Посебно треба узети глаголе типа *козити се, јарити се, оподојчити се, родити, прасити се, јагњити се, мацити се, штенити се* и сл., особито узимају у обзир да се могу бити у одређеним везама без *се*, али с објектом који се доноси на свет, нпр.: *коза је ојарила два јарета, крмача је опрасила осморо прасади* и сл. у различним глаголским облицима.

(ж) Издвајају се врло оштро глаголи типа *лајати, режати, роктати, крекетати, рзати, њучати, блејати, вречати* и слични. Све су то глаголи који казују како од себе дају глас животиње. Они се могу употребити фигуративно и за људе, што се запажа у приповедача из народног живота.

Ови су глаголи под а, б, в, г, д, Ђ, е, ж у нашим речницима недоследно и непотпуно одређени, па је ту неслагање сваке врсте. Једни признају да могу имати и сва лица, други их везују само за треће лице једнине и множине. Разуме се, и овде је један смисао реалног везивања за стварног произвођача тих звукова (*коза вречи, мекеће, овца блеји, во риче, краве мучу, свиње рокћу* и сл.), али овде треба водити рачуна и о значењу кад им се израз везује за човека, за чељад уопштено. Неки речници мешају једно с другим, неки сматрају само да се овакви глаголи узимају у III л. једнине или множине, према стварном произвођачу, субјекту, не допуштајући да се могу употребити у првом и другом лицу једнине и множине. Међутим, јасно је да као глаголи типа *родити, телити се, јарити се* и сл., и *ови се могу фигуративно употребити преносећи се на лица као произвођаче, субјекте*. Тако ће, ако се нпр. узме дијалог у *басни*, бити: *Кад је пролистам — рећи ће дрво, липа, цвет, Ако они буду процетали, Кад ви сазрите* (фиг.) и сл., па даље: *Шта ту крекећеш?, Не сме он ланути, Што режете на нас?, Не лајем ја него зборим, Како рокћеш као свиња, Што ви ржете као ждребад?, Не њучите* и слично.

Свуда треба опрезно поступати и мислити о томе да ли поред основног значења има и фигуративног, пренесеног, кад се дају велике могућности које се широко могу искоришћавати у сликовитом изражавању и дочаравању онога што добри стилисти и зналци језика непосредно осећају.

ЗАКЉУЧАК

У језичкој систематици, особито у лексикографији и морфологији, о овоме треба водити рачуна. Неокходно је и у лексичкој, лексикографској обради и карактеристици апсолутно одређено одлучити једно од другогa и дати поуздане одредбе, јер по досадашњем може се иста погрешка провлачити по инерцији без краја и конца. Што се тиче неких морфолошких појединости, о њима треба поуздано одредити шта куд иде и како је у ствари, стварно. Без тога ћемо непрекидно ударати кривим путем . . .

Miodrag S. Lalević

SOME LEXICAL AND MORPHOLOGICAL POINTS OF
OUR LANGUAGE

S u m m a r y

The writer reviews critically some points of lexicography and morphology: 1. the so-called provincial words in our dictionaries are unevenly observed and it is an incorrect procedure to regard as such those „provincial words which name objects or concepts for which the literary language has no corresponding words, thus those words should be regarded as literary, even then they exist with synonymous words for the same object or concept, so he states examples and analyzes them; 2. dictionaries have wrongly represented the possessive adjectives *our*, *your*, *their* as well as the forms of *plural*, because they have their plural, and that can be seen also in their function and concordance with nouns in *singular* and in *plural*; 3. dictionaries inconsistently and incorrectly treat the adjectives of the type *pregnant*, *pregnant cow*, *pregnant goat* and so on, as having only the forms of feminine, and the quotes Vuk's example from the Proverbs »In can be everything but a pregnant man«, what proves that those adjectives formally and theoretically have all the three genders, which are illustrated by examples; 4. dictionaries inconsistently and unequally treat the forms of impersonal verbs, then transitive and intransitive verbs, verbs of happening and state, those of sensations and feelings, of experience, of the type *to bear* (a child), *to bring forth* (a kid of a goat) and so on, *to bark*, *to growl* and so on. Figuratively, in fables and so on they can be correctly used in all persons and in both grammatical numbers.

The used works are: Vuk's dictionary and popular proverbs, then the dictionaries of Broz—Iveković, of the Yugoslav Academy of Sciences and Arts (shorten ARJ), of the Serbian Academy of Sciences and Arts (AP), Bakotić's, Moskovljević's ones, Synonyms (by Lalević). As the bisc dictionary was the Dictionary of the Serbo—Croatian literary language of the Matica Serpska (first and photocopied edition).